

*Ключко Ю. М.,
кандидат педагогічних наук, доцент
Київського національного університету культури і мистецтв*

МІСІЯ СУЧАСНОГО МУЗЕЮ У КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ ПРОБЛЕМ

Стаття присвячена осмисленню місії сучасного музею у контексті освітніх проблем, визначенню основних напрямів діяльності українських музеїв як культурно-освітніх закладів.

Ключові слова: місія музею, освіта, культурно-освітня робота музеїв.

Статья посвящена осмыслению миссии современного музея в контексте образовательных проблем, определению основных направлений деятельности украинских музеев как культурно-образовательных учреждений.

Ключевые слова: миссия музея, образование, культурно-образовательная работа музеев.

Comprehension of the article is devoted to the mission of the modern museum in the context of the educational problems, in the definition of the basic directions of activity of Ukrainian museums as cultural and educational institutions.

Key words: the mission of the museum, education, cultural and educational work in museums.

Освіта завжди була і залишатиметься необхідною і найважливішою складовою життя суспільства. Музей як соціокультурний інститут завжди займав важливе місце в системі вітчизняної освіти. В наш час, за умов реформування освітньої системи, є актуальним визначення ролі, конкретної участі і перспектив розвитку кожного музею у якості компонента культурно-освітньої діяльності. Це питання знайшло своє відображення у роботах А. Бакушинського, Т. Белофастової, М. Гнедовського, Д. Камерона, І. Коссової, О. Мастениці, Б. Столярова, К. Хадсона, Л. Шляхтіної та інших [2, 6, 7, 11, 12].

У культурній традиції освіта нерозривно пов'язана з розвитком культури, є не тільки особливим способом формування особистості, але і засобом відтворення культури як сукупності культурних зразків і норм, накопиченого соціального досвіду і знань. Освіта повинна інтегрувати культуру, бути як мінімум її транслятором і навіть, можливо, виступати чинником розвитку. В свою чергу, трансляція культури передбачає як активність людини в одержанні знань, так і формування здатності особистості до опанування і використання досягнень культури для рішення соціальних та особистісних проблем.

На межі ХХ–ХХІ ст. спостерігається пошук нової освітньої парадигми, відбувається уточнення культуротворчої функції освіти, осмислення ролі культури у визначенні орієнтирів у сфері освіти і виховання. Зважаючи на кризу класичної освітньої моделі в умовах переходу до нової системи цінностей інформаційної цивілізації, вчені

визначають необхідність загальнокультурної основи освіти. Зокрема, Н. Пахомов розглядає дану проблему у контексті глобальних проблем цивілізації та виокремлює ряд чинників, що обумовили кризу освіти: криза соціалізації; збільшення розриву між освітою і культурою; відставання освіти від науки. Дослідник відмічає втрату гуманітарної основи освіти, самоцінності і престижу культури, наголошує на необхідності міждисциплінарного підходу до рішення складних педагогічних проблем, пов'язаних із завданнями виховання [8]. У філософії освіти, на думку В. Кошелевої, мета системи освіти трактується як формування людини культури. Виходячи з цього, місія сучасного музею співвідноситься із завданнями «істинної освіти», визначеними М. Хайдеггером. Зокрема, збереження і відтворення багатства культурно-історичних, морально-духовних цінностей і смислів [5]. На наш погляд, освітня діяльність музею, орієнтована на дані завдання, виступає важливим чинником інкультурації та соціалізації особистості.

У сфері освітньої політики Європейського Союзу відбувається процес розробки стратегічних пріоритетів розвитку галузі. В 2009 році Радою ЄС була затверджена Стратегічна програма європейського співробітництва в галузі освіти і навчання «Освіта і навчання 2020», де визначено основні стратегічні цілі: навчання впродовж життя та мобільність; якість і ефективність; рівність та соціальна єдність; інновації і творчість. У контексті даного документа в Україні у 2013 р. розроблено Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, що серед низки завдань передбачає побудову ефективної системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, формування соціально зрілої творчої особистості [9].

Зважаючи на вищевикладене, наша стаття має на меті аналіз місії сучасного музею в контексті освітніх проблем; визначення основних напрямів діяльності українських музеїв як культурно-освітніх закладів.

Розглянемо більш докладно, як музеєзнавча наука трактує поняття «місія музею». На сьогодні науковці визначають місію музею як: 1) призначення (надзавдання) музею, що визначається як генерування культури сучасного і майбутнього на основі збереження та актуалізації найбільш цінної частини всіх видів спадщини; 2) елемент стратегічного планування діяльності конкретного музею, програмну заяву, в якій сформульовані головна мета музею, його роль і суспільна сутність, принципи його функціонування. Не є юридичним документом, програмна заява виступає (поряд із Статутом музею) основоположним компонентом розробки середньо- та довгострокової музейної політики і планування; уточнюється та переглядається з визначеною періодичністю [4].

Виходячи із теми нашого дослідження, місія музею в освітній сфері може бути сформульована у загальному вигляді як діяльність, що спрямована на збереження і передачу наступним поколінням культурного досвіду і гуманістичних традицій людства, формування ціннісних, моральних, світоглядних установок, виходячи із принципу толерантності до природного, етнічного, культурного і релігійного різноманіття світу, а також розвиток творчого потенціалу особистості (в тому числі комунікативних навичок) шляхом використання специфічних форм освітньої роботи і можливостей музею як унікального носія історико-культурної пам'яті людства, що закодована в

автентичних об'єктах культурної спадщини. Деталізуючи дане положення, підкреслимо, що сучасний музей виступає як своєрідна моделююча система культури, яка інтегрує її різні культурно-історичні коди, представляє властиві культурі ознаки і ціннісні характеристики. Тому завдання музею полягає не в тому, щоб дати фундаментальні знання, а у формуванні ставлення людини до світу, його минулого. Зокрема, музей покликаний формувати не знання історії, а особистісне ставлення до неї. Як свідчить практичний досвід, ефективним засобом пізнання культури як знакової системи, може вважатися метод «занурення у культуру», «що відкриває можливості інтуїтивного пізнання шляхом співпереживання. Важливо враховувати, що опанування культурної спадщини у музеї має свою специфіку, на відміну від наукового пізнання і наукових методів дослідження, воно базується на принципово інших механізмах гуманітарного мислення. Музейний заклад дозволяє актуалізувати такі види гуманітарного знання, як знання – відчуття, знання – переживання, знання – занурення [6]. При цьому слід підкреслити, що в сучасній культурі формується новий тип раціональності – раціональність постнекласичного типу, яка протистоїть раціоналізму просвітницького типу. Класичний раціоналізм змінюється складною комбінацією раціонального, ірраціонального і надраціонального у сучасній культурі. Якщо класична раціональність вела думку через ряд жорстко пов'язаних між собою понять, етапів, суджень тощо, то у сучасній культурі думка рухається за «випадковими» траєкторіями, домінуючою рисою мислення стає асоціативність. Логіка руху думки визначається віднесенням не до певного вихідного і фундаментального визначення або поняття, а до цінності, з якої виходить мислячий суб'єкт і яку він стверджує [1]. А відтак, сучасна культура – це культура діалогу, що включає в себе різноманіття особистісно-орієнтованих думок, кожна з яких не тільки має право на існування, але і набуває своєї визначеності тільки у відношенні до інших, тобто через діалог.

Освіта у музеї полягає у безпосередньому контакті з опредметненою культурою. Педагогічна діяльність, спрямована на розкриття і засвоєння багатомірного музейного об'єкта або предмета як знаку епохи, музейної колекції як образу епохи, музейного простору як діалогу епох і діалогу культур, має велике значення в орієнтуванні не тільки у музейному середовищі, але і у просторі культури. У зв'язку з цим слід відмітити світову тенденцію, яка пов'язана з розвитком анімаційної методики у музеях і спрямована на відтворення історико-культурного або природного середовища побутування речей. Зазначене дає підстави стверджувати, що актуалізація культурної спадщини є важливою складовою гуманітаризації освіти.

Інноваційна музейна практика свідчить, що саме культурологічний підхід дозволяє нам розглядати музей не тільки як зберігача, інтерпретатора, але і організатора активного, творчого пізнання культурної спадщини, дослідницької практики відвідувачів. Слід зазначити, що підвалини культурологічного підходу у вітчизняній музейній діяльності закладались ще на початку ХХ ст. Розглянемо науковий доробок мистецтвознавця, музеєзнавця А. В. Бакушинського, який розробив систему художнього виховання у музеї. Дослідник порівнював свою систему з системою К. С. Станіславського. Він приділяв особливу увагу проблемі майстерності екскурсовода, який повинен виступати у ролі «режисера, який непомітно формує спільність вражень і висновків із них. «Для

його екскурсійного методу були важливі вміння «тримати паузу», виразний жест, а також «мізансцена»: нерідко показ картини А. Бакушинський починав через анфіладу залів. Ці зовнішні прийоми відбивали сутність методу, що був спрямований проти пасивного сприйняття. Головне завдання системи полягало у пробудженні «творчої волі глядача [7]. «На наш погляд, концепція, розроблена А.В. Бакушинським у 1920-х роках, на сьогодні є як ніколи актуальною.

Подальші теоретичні та практичні напрацювання, переосмислення сутності і змісту освіти стали одним із стимулів розвитку музейної педагогіки. На сучасному етапі термін «музейна педагогіка» означає як практичну культурно-освітню діяльність музеїв, так і порівняно нову наукову дисципліну. Ряд дослідників розглядають музейну педагогіку як методологію і методику реалізації освітньої функції музею, як специфічний інструмент розкриття його освітнього потенціалу, «своєрідний засіб адекватного реагування на культурно-освітні потреби суспільства на різних етапах його розвитку [12]. «Музейно-педагогічна діяльність розвивається у контексті інкультурації людини, де головний акцент робиться на створенні умов для пізнання світу за допомогою музейних засобів, які забезпечують максимальну участь у цьому процесі самого відвідувача. Музейна педагогіка є і підсистемою безперервної освіти, що сприяє рішенню таких важливих завдань, як формування відчуття історичної, культурної та цілісної ідентичності особистості, розвиток здатності до самовиразу у «діалозі культур. «На наш погляд, дана ситуація обумовила розвиток музейної андрагогіки (андрагогіка – педагогіка дорослих, одна з педагогічних наук, яка займається дослідженням проблем освіти, самоосвіти й виховання дорослих. Становлення андрагогіки як самостійної науки відбулося в 1950–70-х роках) [3]. Основні завдання музейної андрагогіки, що охоплює проблеми пізнання духовних цінностей та технології їх прямого впливу через музейний соціокультурний простір на дорослу людину, визначаються, на думку фахівців, спрямованим гуманістичним характером впливу на кожного відвідувача незалежно від рівня його культури, виховання і освіти.

Так, предметом педагогіки художнього музею є «специфічна практична діяльність, орієнтована на передачу художнього досвіду і формування творчих починань особистості шляхом розвитку художньо-образного мислення в умовах музейного середовища [11]. «Педагогіка історичного музею орієнтована на формування інтересу і особистісного ставлення до історії та культури, на розвиток історичної свідомості відвідувача. У зв'язку з цим має інтерес, введене до наукового обігу М. Гнедовським, поняття «музейний ритуал», смисл якого полягає в активізації свідомості відвідувача, що спрямована на переживання минулого, внутрішнє розуміння зв'язку минулого і сучасного [2]. Музейна педагогіка виступає методологічною основою розробки спеціальних програм і проектів з урахуванням психологічних, соціологічних характеристик музейної аудиторії. Створення інтерактивних експозицій, впровадження музейно-педагогічних методик, які передбачають ознайомлення з музейним простором, сприяють подоланню пасивності у формах сприйняття музейної інформації.

Зростання ролі музею виявляється у реалізації його освітньо-виховної функції шляхом створення певних структур як поза музеєм, так і всередині закладу. Зокрема, це можуть бути центри музейної педагогіки, традиційної культури, клуби, товариства. Також простежується тенденція делегування частини функцій по управлінню музеями

різноманітним асоціаціям, фондам, громадським і приватним організаціям. У різних країнах, у тому числі і в Україні, створюються клуби або товариства друзів музею з метою сприяння його розвитку, створення адекватного іміджу.

Особливо слід підкреслити, що останнім часом відбувається формування єдиного музейного простору. Тенденція до об'єднання музеїв проявляється у створенні надмузейних структур з інтегративними функціями. Прикладом міжнародної організації, що об'єднує як ідеологію, так і практичну діяльність музеїв різних країн, є Міжнародна Рада музеїв (ICOM). Подібні структури діють на національних і навіть на регіональних рівнях. Їх зусилля спрямовані на формування системи взаємопов'язаних організаційних та інформаційних каналів інтеграції музеїв і музейної діяльності. Це відбувається у формі створення формальних і неформальних організацій та асоціацій, збільшення ролі партнерських стосунків, прискорення процесу обміну між музейною інформацією. Наприклад, з 2008 року діє Програма ЮНЕСКО/ ICOM «Управління музеєм – ХХІ сторіччя». Дана Програма успішно реалізується в межах довготривалого сумісного проекту ЮНЕСКО і Міждержавного фонду гуманітарного співробітництва держав – учасників СНД (МФГС) для музейних фахівців із країн СНД, включаючи Азербайджан, Білорусь, Вірменію, Казахстан, Кіргістан, Таджикистан, Республіку Молдова, Російську Федерацію, Узбекистан та Україну. Зокрема, у 2011 р. у Києві відбувся Регіональний тематичний тренінг ЮНЕСКО/ICOM для фахівців із провідних музеїв країн СНД і перша експертна зустріч на тему «Роль музеїв у освіті і розвитку культурно-пізнавального туризму», присвячені наступним питанням: освітня роль музеїв у контексті сучасної культури; проблеми актуалізації музейного знання і колекцій для відвідувачів різних вікових і соціальних категорій; інноваційні форми роботи з відвідувачами, що надають можливість творчої участі в розширенні знань і міжкультурному діалозі [10].

Отже, проведене дослідження дозволило нам зробити висновок, що осмислення методологічних основ культурно-освітньої діяльності музеїв відбувається у руслі загальної гуманізації науки, культури і освіти. Місія музею в освітній сфері є діяльністю, що спрямована на збереження і передачу наступним поколінням культурного досвіду і гуманістичних традицій людства, формування ціннісних, моральних, світоглядних установок, виходячи із принципу толерантності до природного, етнічного, культурного і релігійного різноманіття світу, а також розвиток творчого потенціалу особистості. В сучасних умовах важливо використовувати освітній потенціал музею для рішення цілого комплексу завдань, що в першу чергу пов'язані з особистісними проблемами – самореалізацією, самоосвітою, відкриваючи шлях культурної ініціації людини і набуття нею освітньої компетенції. З огляду на вищевикладене, основні напрями діяльності українських музеїв як культурно-освітніх закладів передбачають розробку спеціальних програм і проєктів з урахуванням психологічних, соціологічних характеристик музейної аудиторії; створення інтерактивних експозицій, впровадження музейно-педагогічних методик, які сприяють ознайомленню з музейним простором, подоланню пасивності у формах сприйняття музейної інформації; в межах міжнародного музейного співробітництва у сфері освітніх музейних програм здійснення аналізу і адаптації кращого досвіду колег, реалізацію сумісних музейних освітніх програм, що дозволяють прилучати аудиторію відразу декількох країн.

Література:

1. Архипова О. В. Гуманитарное образование и культура: постижение взаимосвязи через призму культурной традиции / О. В. Архипова // *Обсерватория культуры*. – 2011. – № 2. – С. 104 – 107.
2. Гнедовский М. Б. Музейная коммуникация и ритуал / М. Б. Гнедовский // *Некоторые проблемы исследований современной культуры: Сб. науч. тр.* – М. : НИИ культуры, 1987. – С. 35–43.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К., 1997.
4. Ключко Ю. М. Музеєзнавство: словник-довідник / Ю. М. Ключко. – К. : НАКККіМ, 2013. – С. 39.
5. Кошелева В. Л. М. Хайдеггер: феноменологическое осмысление современной культуры и проблемы образования / В. Л. Кошелева // *Философия образования для XXI века: Сб. статей*. – М. : Изд. фирма «Логос», 1992. – С. 117–130.
6. Мастеница Е. Н. Актуализация культурного наследия в музее: образовательный аспект / Е. Н. Мастеница // *Образование в пространстве культуры: Сб. науч. ст.* – Вып. 2. – М. : РИК, 2005. – С. 199–206.
7. Музееведческая мысль в России XVIII – XX веков: Сб. док. и мат-лов. / Колл. авт. / Отв. ред. Э. А. Шулепова. – М. : Этерна, 2010. – С. 549.
8. Пахомов Н. Н. Кризис образования в контексте глобальных проблем / Н. Н. Пахомов // *Философия образования для XXI: Сб. статей*. – М. : Изд. фирма «Логос», 1992. – С. 18–31.
9. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. – [Електр. ресурс] – Режим доступу: [zakon.rada.gov.ua / go 344/2013](http://zakon.rada.gov.ua/go/344/2013).
10. Роль музеев в образовании и развитии культурно-познавательного туризма: Аналитическая записка / Авторы-сост.: М. Скирда, К. Чуева (Украина), А. Бойко, Б. Столяров, С. Кудрявцева, Е. Лунеев (Россия), А. Сташкевич (Беларусь). Координаторы проекта: Л. Морева (ЮНЕСКО), О. Баракаева (МФГС). – К., 2012. – 48 с.
11. Столяров Б. А. Теория и практика образовательной деятельности художественного музея: автореф. дис. ...доктора пед. наук: 13.00.01 / Б. А. Столяров; РГПУ им. А. И. Герцена. – СПб, 1999. – 43 с.
12. Шляхтина Л. М. Музейно-педагогическая мысль России. Исторические очерки / Л. М. Шляхтина, Е. Н. Мастеница. – СПб : СПбГУКИ, 2006. – С. 14.